

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

ПОСОБЧУК Оксана Олександрівна

УДК 811.161.2'367.633+811.112.2'367.633+811.134.2'367.633

**СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙМЕННИКОВИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ
СЛОВА В УКРАЇНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА ІСПАНСЬКІЙ МОВАХ**

Спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор
Лучик Алла Анатоліївна,
Національний університет «Києво-Могилянська академія», професор кафедри загального і слов'янського мовознавства

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Голубовська Ірина Олександрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри загального
мовознавства та класичної філології

кандидат філологічних наук
Катернюк Вікторія Вікторівна,
Київський університет
імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри англійської філології

Захист відбудеться “14” квітня 2016 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.08 Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано “12” березня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Калитюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено вивченню структурних особливостей прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах. У роботі обґрунтовано перехідний статус прийменникових еквівалентів слова як одиниць проміжних рівнів мовної системи та виявлено їхнє місце у системах досліджуваних мов.

Сучасний етап розвитку мовознавчих студій засвідчує зростання уваги до проблем, пов'язаних із перехідністю лінгвістичних явищ як виявом динаміки на синхронному зрізі мови. Питання еквівалентів слова, що не належить до жодного з рівнів мовної системи, є актуальним і дискусійним у сучасній лінгвістиці. За своїми лексико-граматичними властивостями ці одиниці мають ознаки слова, а нарізнооформленість зближує їх із фразеологізмами. Вивченню таких зв'язаних сполучень присвячені праці В. Бабайцевої, В. Виноградова, І. Вихованця, К. Городенської, А. Загнітка, А. Лучик, Р. Рогожникової, Є. Черкасової та ін.

Еквіваленти слова (далі – ЕС) наділені певними морфологічними ознаками і можуть співвідноситися з різними лексико-граматичними розрядами слів. З-поміж них виокремлюють прислівникові, прийменникові, сполучникові, партикулярні, вигуківі конструкції, а також одиниці із функцією присудка, вставного слова, стійкі мовленнєві звороти та скорочення. Зокрема, за рахунок прийменникових ЕС поповнюються граматичні системи трьох віддаленоспоріднених індоєвропейських мов: української мови, яка належить до слов'янської групи (*в(у) світлі, на основі, за рахунок, услід за, незважаючи на, у відповідності до*), німецької мови, що входить до германської групи (*in Bezug auf, im Lauf(e), im Licht(e), im Vorfeld, beginnend mit*), й іспанської, яка належить до романської групи мов (*merced a, además de, junto con, a la luz de, con vistas a, a juzgar por*). Значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних лінгвістів підтверджує актуальність вивчення цього явища. Дослідженню прийменникових ЕС присвячені праці Л. Бутко, В. Гарсія Єбри, А. Загнітка, К. Койке, Н. Куш, К. Леманна, К. Ліндквіста, А. Лучик, Й. Майбауера, К. ді Меоли, Е. Наньеса, М. В. Павон Луцero, Х. Уеди, Й. Шрьодера, К. Штольц та ін. Зазначені науковці зосередили увагу на семантичних зв'язках та відношеннях прийменникових ЕС, структурних особливостях та аналізі їхньої сполучуваності. Незважаючи на це, у мовознавстві відчувається брак комплексних досліджень прийменникових ЕС різноструктурних мов, про що свідчить, у першу чергу, відсутність у базових словниках повного, системного відображення ЕС, хоча наразі і здійснюються спроби упорядкування словників службових одиниць, у яких подаються тлумачення окремих прийменникових ЕС. Так, українські, німецькі та іспанські прийменникові ЕС не були автономним об'єктом дослідження. Ґрунтового аналізу потребує структура зазначених одиниць, принципи та моделі їх утворення. Відтак, структурні особливості прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах стають об'єктом інтегрального лінгвістичного дослідження, що визначає його новизну.

Актуальність дисертаційної праці визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на всебічне вивчення устрою споріднених і неспоріднених мов та одиниць проміжних рівнів мовної системи і полягає у

необхідності встановлення закономірностей поповнення прийменникових систем досліджуваних віддаленоспоріднених мов трьох різних груп індоєвропейської сім'ї за рахунок одиниць проміжних рівнів, а також у виявленні дивергентних процесів у їхньому розвитку. Комплексне дослідження прийменникових ЕС української, німецької та іспанської мов і всебічне вивчення їхніх структурних особливостей сприятиме з'ясуванню принципів формування і функціонування перехідних явищ у різноструктурних індоєвропейських мовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у межах комплексної наукової теми кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» «Лексика та граматики мовних систем: діячність і сучасний стан» (державний реєстраційний номер в Укр. ПНТЕІ 0110U007377). Тему дисертації затверджено фаховою координаційною радою Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України (протокол № 3 засідання бюро Наукової ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» від 26 червня 2014 року).

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей структури прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах, вирішенні шляхів утворення і закономірностей формування цих одиниць.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- окреслити теоретичні засади вивчення структурних особливостей прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах;
- сформулювати реєстр прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах;
- проаналізувати особливості форми вираження прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах;
- побудувати моделі творення прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах;
- встановити принципи утворення прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах;
- стратифікувати прийменникові ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах на основі їхніх структурних характеристик;
- виявити закономірності поповнення прийменникових систем української, німецької та іспанської мов за рахунок прийменникових ЕС.

Об'єктом дослідження є структура прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах.

Предмет дослідження становлять закономірності утворення та функціонування прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах.

Матеріалом дослідження слугують прийменникові ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах, отримані з лексикографічних джерел («Російсько-український та українсько-російський словник еквівалентів слова», «Словник еквівалентів слова української мови», «Українсько-польський словник еквівалентів слова», «Duden. Deutsches Universalwörterbuch», Duden online (<http://www.duden.de/woerterbuch>), «Diccionario de la lengua española 2001» (<http://dle.rae.es>), «Diccionario panhispánico de dudas 2005» (<http://lema.rae.es/dpd>),

«Diccionario esencial de la lengua española 2006» (<http://lema.rae.es/desen>). Джерелами контекстуалізації відібраного матеріалу є тексти публіцистичного дискурсу української, німецької та іспанської мов, зокрема електронні видання «Дзеркало тижня» (<http://www.dt.ua/>), «Die Zeit» (<http://www.zeit.de/>), «La Razón» (<http://www.larazon.es/>) за період з 2006 по 2015 рік. Загальна кількість проаналізованих одиниць становить 463 прийменникові ЕС (близько 12 000 контекстів), зокрема в українській мові – 152, у німецькій – 159, в іспанській – 152 (близько 4 000 контекстів у кожній мові).

Методи дослідження зумовлені метою, завданнями та специфікою фактичного матеріалу. Для комплексного аналізу, узагальнення та систематизації структурних характеристик прийменникових ЕС використано *метод лінгвістичного спостереження й опису*. Реєстр фактичного матеріалу сформовано за допомогою прийому *суцільної вибірки*. Для встановлення системних зв'язків і співвідношень між досліджуваними одиницями залучено прийом *моделювання*. Використання *дистрибутивного аналізу* дало змогу дослідити особливості функціонування прийменникових ЕС через вивчення їхнього оточення в мовленнєвих контекстах. *Контекстуальний аналіз* застосовано для з'ясування значення прийменникових ЕС у текстах. Співвідношення між досліджуваними одиницями української, німецької та іспанської мов виявлено із застосуванням *зіставного методу*. За допомогою *методу кількісних підрахунків* встановлено числові показники реалізації моделей прийменникових ЕС.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у ній уперше здійснено комплексний аналіз структурних особливостей одиниць проміжних рівнів, а саме прийменникових ЕС у мовах трьох різних груп індоєвропейської сім'ї, зокрема слов'янської, германської та романської. У дисертаційному дослідженні *узагальнено* підходи до трактування прийменникових ЕС у мовознавчих студіях, *сформовано* реєстр прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах і *визначено* дистинктивні ознаки їхньої форми вираження. У межах запропонованого дослідження *змодельовано* структуру прийменникових ЕС у зазначених мовах, *доведено*, що прийменникові ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах утворюються за спільними принципами, *запропоновано* класифікацію аналізованих одиниць на основі їхніх структурних характеристик, *встановлено* закономірності утворення прийменникових ЕС у досліджуваних мовах.

Положення, винесені на захист.

1. Прийменниковий ЕС – це лексико-граматична одиниця, що складається з двох та більше компонентів і співвідноситься за своїми семантичними, граматичними та функційними властивостями із прийменниковим класом слів. Прийменникові ЕС вживаються в мовленні як семантична цілісність, зазвичай мають один словесний наголос, незмінну форму й утворюються за певними моделями, що дає підстави стверджувати, що за своїми семантичними та функційними ознаками вони наближаються до слів.

2. Прийменникові ЕС є одиницями проміжних рівнів мовної системи і перебувають на периферії прийменникових класів відповідних мов, ядро яких утворюють ціліснооформлені прийменники. Виникнення нарізнооформлених

одиниць є результатом граматикалізації (за К. Леманном), переходу вільних применникових сполучень до функційного применникового класу, коли зазначені одиниці виконують у мові роль применників.

3. Вивчення функціонування применникових ЕС у текстах публіцистичного дискурсу, який з огляду на його динамічність слугує продуктивним тлом для дослідження перехідних явищ, дозволяє зробити висновки про те, що ці одиниці зазнали дії генералізації (екстенсії), яка є однією зі складових граматикалізації і проявляється у тому, що применникові ЕС можуть вживатися у контекстах, несумісних із первісним значенням їхніх компонентів.

4. Емпіричний матеріал засвідчив утворення применникових ЕС в усіх трьох мовах від дво- та трикомпонентних сполучень. В українській і німецькій мові більшість применникових ЕС є двокомпонентними конструкціями, на противагу чому в іспанській мові переважають трикомпонентні ЕС, що пов'язано з особливостями функціонування категорії відмінка у досліджуваних мовах.

5. Від двокомпонентних применникових ЕС української, німецької та іспанської мов утворено базові моделі та моделі з віялоподібним розщепленням структури. Така схематизація підтверджує закономірності у побудові моделей. Мультикомпонентні применникові ЕС упорядковуються в моделі з ланцюговим розгортанням структури та моделі комбінованого типу. Можливість утворення моделей від применникових ЕС вказує на упорядкованість внутрішньої організації цих одиниць, їхній системний характер, а також дію аналогії як одну з причин синтаксичних змін та рушійну силу граматикалізації.

6. Применникові ЕС здатні вступати у парадигматичні відношення як між собою, так і з вільними сполученнями, що відображає системну взаємодію цих одиниць. Про цілісність значення применникових ЕС свідчать їхні синонімічні відношення із первинними применниками.

7. Функціонування применникових ЕС є виявом динаміки мовної системи. Варіативність форми вираження досліджуваних одиниць, з одного боку, та чіткі парадигматичні зв'язки і закономірності утворення, з іншого боку, є виявом парадоксу Соссюра, який означає, що мова як впорядкована система відношень перебуває у постійному русі, змінюється, але не руйнується. Применникові ЕС якраз і ілюструють процес переходу з одного рівня мовної системи на інший, а саме з синтаксичного на морфологічний.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що комплексне вивчення емпіричного матеріалу із застосуванням підходу динамічної синхронії дозволило сформулювати міжмовні узагальнення щодо структури окремого класу одиниць проміжних рівнів мовної системи і перебігу препозиціоналізаційних процесів у мовах трьох різних груп індоєвропейської сім'ї, що є внеском у подальший розвиток загального мовознавства. З'ясування структурних особливостей применникових ЕС також сприяє розширенню методологічної бази лінгвістичних досліджень у сфері перехідних явищ індоєвропейських мов. Методика, результати та висновки дослідження можуть бути використані в подальших теоретичних розробках у царині загального мовознавства, у роботах із проблематики загальної теорії проміжних рівнів мовних систем, а також

у вивченні інших типів ЕС. Отримані результати, зокрема встановлені закономірності творення прийменникових ЕС, є внеском у лінгвістичну універсологію, неологію та теорію граматикалізації.

Практична цінність дисертації полягає у тому, що її висновки та результати можуть бути використані при підготовці курсів із загального мовознавства, перекладознавства, курсів «Проміжні рівні мовної системи», «Сучасна українська літературна мова» (розділ «Лексикологія»), «Лексикологія сучасної української літературної мови», «Лексикологія німецької мови», «Лексикологія іспанської мови», «Методи дослідження одиниць проміжних рівнів мовної системи», а також у науково-дослідницькій роботі студентів і аспірантів. Фактичний матеріал може слугувати джерелом для укладання лексикографічних праць, зокрема українсько-німецько-іспанського словника еквівалентів слова.

Особистий внесок дисертанта полягає в 1) упорядкуванні картотеки прийменникових ЕС української, німецької та іспанської мов; 2) моделюванні структури прийменникових ЕС досліджуваних мов; 3) виявленні особливостей формування прийменникових ЕС; 4) з'ясуванні закономірностей препозиціоналізації у мовах трьох різних груп індоєвропейської сім'ї. Дисертація, автореферат, наукові статті, в яких оприлюднені основні положення наукової праці, виконані дисертантом самостійно.

Апробація основних положень і результатів дослідження. Дисертація частинами і повністю обговорювалася на засіданнях кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія». Основні положення і результати роботи висвітлено у доповідях і виступах на *восьми міжнародних конференціях*: II Міжнародна науково-практична інтердисциплінарна конференція «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Рівне, 2013 р.), Міжнародна наукова конференція MegaLing'2013 «Горизонти прикладної лінгвістики і лінгвістичних технологій» (м. Київ, 2013 р.), III Міжнародна наукова конференція «Мови й культури: між Сходом і Заходом», присвячена 95-літтю від дня народження Омеляна Пріцака (м. Київ, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії» (м. Львів, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (м. Одеса, 2014 р.), I Міжнародна конференція «Дослідження і викладання іноземних мов у глобалізованому економічному просторі» (м. Київ, 2014 р.), IV Міжнародна наукова конференція молодих учених «Мова і соціум: етнокультурний аспект» (м. Бердянськ, 2014 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку» (м. Переяслав-Хмельницький, 2014 р.); *трьох всеукраїнських наукових конференціях*: I Всеукраїнська науково-практична конференція «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (м. Херсон, 2014 р.), Всеукраїнська міжвузівська науково-практична конференція «Мова. Культура. Комунікація: нові парадигми дослідження» (м. Рівне 2014 р.), IV Всеукраїнські наукові читання, присвячені пам'яті доктора філологічних наук, професора, академіка АН ВШУ, члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка (м. Одеса, 2014 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні і практичні результати дисертації викладено у 14 одноосібних публікаціях. Із них дев'ять – наукові статті у фахових виданнях, п'ять з яких входять до переліку фахових видань, акредитованих ДАК України, одна – в іноземному виданні. Результати дослідження додатково висвітлено у п'яти тезах доповідей за матеріалами міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 5,64 др. арк.

Структура й обсяг дослідження. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (236 позицій, у тому числі 100 позицій іноземними мовами) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, з них основний текст – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження; охарактеризовано джерела фактичного матеріалу та методи дослідження; висвітлено наукову новизну дисертації, її теоретичне значення та практичну цінність; викладено основні положення, винесені на захист; відзначено особистий внесок автора у досліджувану проблематику; наведено відомості про апробацію основних результатів дослідження положень дисертації й окреслено структуру роботи.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення прийменникових еквівалентів слова як одиниць проміжних рівнів мовної системи»** здійснено огляд праць дослідників ЕС і, зокрема, прийменникових ЕС, запропоновано аналіз сучасного стану вивчення цих одиниць, висвітлено теоретичні підходи до вивчення прийменникових ЕС як одиниць проміжних рівнів мовної системи, описано методику дослідження структури прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах.

Творення та функціонування ЕС є одним із виявів мовної динаміки. Прийменникові ЕС як одиниці проміжного рівня мовної системи, які функціонують на межі лексико-семантичного та синтаксичного ярусів, є результатом переходу вільних прийменникових сполучень у сферу прийменників. Нарізнооформленість цих одиниць і часткове збереження варіативності не дозволяє зарахувати переважну більшість із них до прийменників на основі гетерогенної класифікації частин мови.

Деякі вчені зараховують прийменникові ЕС до особливого класу фразеологізмів. Незважаючи на те, що за ознаками нарізнооформленості, стійкості та єдності значення вони схожі із фразеологізмами, у дисертації обстоюється думка, що за семантикою й особливостями функціонування та форми вираження ці одиниці подібні до слова.

Дослідження структурних особливостей прийменникових ЕС передбачає обстеження їхньої форми вираження та системних зв'язків між ними, що дає змогу з'ясувати тенденції їх утворення, формування і особливості функціонування.

У лінгвістичних дослідженнях визначення статусу прийменникових ЕС не позбавлене дискусійності. Про відсутність однастайності щодо них у теорії також свідчить термінологічна неусталеність у працях, присвячених вивченню цих

одиниць. У реферованій дисертації термін *прийменниковий еквівалент слова* означає лексико-граматичну одиницю, що складається з двох та більше компонентів і співвідноситься за своїми семантичними, граматичними та функційними властивостями із прийменниковим класом слів.

Проблему пошуку адекватного опису прийменникових ЕС допомагає розв'язати теорія граматики лізації, в основі якої лежить уявлення про градуальний характер лінгвістичних категорій і нечітку межу між граматичним і неграматичним статусом одиниць.

У дисертації основна увага приділяється аналізу форми вираження прийменникових ЕС, оскільки у ній мовний знак набуває завершеності. Це сприяє вирішенню нагальних проблем уточнення вихідних уявлень про системні зв'язки у мові та поглибленню знань про її структурну організацію.

Для комплексного дослідження структури прийменникових еквівалентів слова застосовується прийом моделювання, що дає змогу проілюструвати закономірності у формуванні прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах.

Моделі як ефективний метод пізнання посідають чільне місце у мовознавчих дослідженнях. З огляду на їхнє евристичне значення моделі сприяють новим відкриттям. Вони є універсальним інструментом, який дає змогу дослідити особливості форми вираження прийменникових еквівалентів слова. У роботі під *моделлю* прийменникових ЕС, услід за А. Лучик, розуміємо лінгвістично виведену структуру граматичних конструкцій, яка відображає механізм породження мовою еквівалентів слова. Прийменникові ЕС можуть упорядковуватися у такі типи моделей: базові, з ланцюговим розгортанням структури, з віялоподібним розщепленням структури та моделі комбінованого типу.

У другому розділі «**Структурні особливості двокомпонентних прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах**» проаналізовано та змодельовано структуру двокомпонентних прийменникових ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах; побудовано та описано базові моделі та моделі з віялоподібним розщепленням структури, утворені на базі двокомпонентних прийменникових ЕС досліджуваних мов. Виявлено основні тенденції формування та продуктивності відповідних структурних моделей.

Прийменникові ЕС мають різний ступінь синтаксичної подільності, що свідчить про те, що вони утворюють певний континуум. Ще одним підтвердженням перехідного статусу прийменникових ЕС є невизначеність інтерпретації їхніх поверхневих структур, яку генеративісти А. Херріс і Л. Кемпбел зараховують до головних рушійних сил синтаксичних зрушень. Зміну синтаксичного статусу прийменникових ЕС можна простежити шляхом зображення глибинної структури прийменникових фраз із відповідними одиницями. Так, репрезентацію глибинної структури двокомпонентного ЕС у *світлі*, у його реалізації в: (1) *Це істотний момент, оскільки суспільство повинне точно знати, з яким явищем радикального штибу – екстремістською чи терористичною організацією – ми маємо справу у світлі останніх подій* (Дзеркало тижня: 30.10.2009), можна зобразити у два способи. Рис. 1 ілюструє припущення, що це сполучення є вільною конструкцією. Проте аналіз синтаксичної зв'язності у *світлі* вказує на реінтерпретацію цієї конструкції,

яка полягає у зміні глибинної структури синтаксичного утворення, але не передбачає якихось змін його поверхневої будови. Відповідно, у дисертації ми наполягаємо на репрезентації глибинної структури прийменникового ЕС у *світлі* як цілісної одиниці, що відтворено на рис. 2.

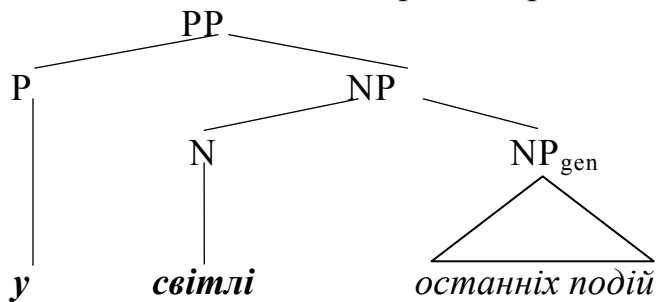

Рис. 1. Репрезентація глибинної структури вільної конструкції *у світлі*

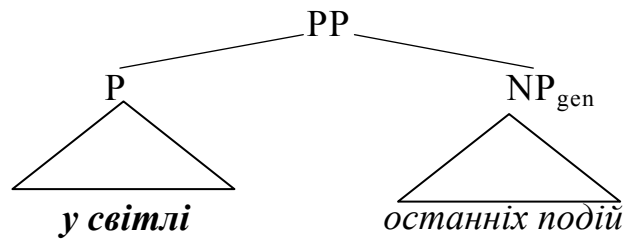

Рис. 2. Репрезентація глибинної структури прийменникової фрази з прийменниковим ЕС у *світлі*

Отже, різні типи модифікацій, які можуть бути застосовані до прийменникових ЕС, та дискусійність схематичного зображення глибинної структури цих одиниць є ще одним підтвердженням їхнього перехідного статусу.

Дослідження вживання прийменникових ЕС у публіцистичному дискурсі дозволяє констатувати, що ці одиниці зазнали дії генералізації (екстенсії), що проявляється у тому, що ці одиниці можуть вживатися в абстрактних контекстах, які несумісні з первісним значенням їхніх компонентів. Тобто значення прийменникового ЕС не дорівнює сумі значень його складників: укр. *у світлі*, нім. *im Lichte*, ісп. *gracias a* тощо. На структуру прийменникових ЕС вплив справляють також інші процеси, які супроводжують граматикалізацію, зокрема, морфологічна редукція, яка проявляється в універбації (нім. *mit Hilfe* → *mithilfe*, *auf Grund* → *aufgrund*), затемненні морфологічної структури (укр. *з відома*, *без відома*, нім. *in Anbetracht*, *nach Maßgabe*, ісп. *debido a* тощо), а також елізії артикля у складі ЕС у мовах, у яких наявна ця категорія (нім. *in Betreff*, ісп. *merced a*).

Двокомпонентні прийменникові ЕС зафіксовано у досліджуваному матеріалі трьох аналізованих мов (90,13% від загальної кількості ЕС в українській мові, 72,96% – у німецькій мові, 14,47% – в іспанській). Вони складаються з двох компонентів і співвідносяться за своїми семантичними та граматичними властивостями із ціліснооформленими лексичними прийменниками. Аналіз форми вираження цих одиниць показав, що вони здатні формувати моделі різного типу. Зокрема, від двокомпонентних прийменникових ЕС утворено базові моделі та моделі з віялоподібним розщепленням структури.

Базові моделі є найпростішим типом моделей ЕС. Вони складаються з одного початкового компонента та одного компонента розгортання, лексико-граматичні параметри яких не збігаються з будь-якими іншими досліджуваними прийменниковими ЕС. Наприклад, лише в одному випадку німецький прийменник *an* в процесі творення прийменникових ЕС синтагматично поєднується з іменником жіночого роду у формі знахідного відмінка однини. Тому від прийменникового ЕС *an die Adresse* побудовано базову модель Praep – N4fs. У досліджуваному матеріалі 17 українських, 17 німецьких і 3 іспанські прийменникові ЕС разом формують 37

базових моделей. При цьому переважають базові ЕС прийменниково-іменникового походження.

В українській мові прийменникові компоненти в усіх 13 базових ЕС прийменниково-іменникового походження стоять у препозиції до іменників: *за винятком, за посередництвом, за рахунок, на засадах (засаді), на правах, на чолі, в (во) ім'я, в інтересах, від імені, з урахуванням, перед лицем, під час, по праву*. (2) *Але резерви поповнюватимуться не лише за рахунок купівлі валюти, а й за рахунок залучення різних позик, у тому числі третього й четвертого траншів МВФ*", – сказала Гонтарева [Дзеркало тижня: 9.10.2015]; (3) *Росія більш вразлива перед лицем санкцій, введених США, ніж США – у зв'язку з санкціями, введеними Росією* [Дзеркало тижня: 21.03.2014].

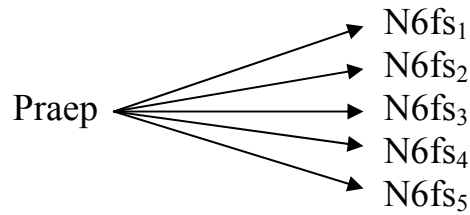
У досліджуваному матеріалі німецької мови зафіксовано 11 ЕС прийменниково-іменникового походження базових моделей, у яких прийменники перебувають у препозиції до іменників: *am Ende, an die Adresse, auf den Namen, auf Kosten, in die Tiefe, in Sachen, aus Anlass, durch Vermittlung, für das Wohl, mit Wissen, nach dem Vorbild*. (4) *Die rechtsextreme Partei soll auf Kosten des EU-Parlaments Mitarbeiter beschäftigen, die für die Partei in Frankreich arbeiten* [Die Zeit: 10.03.2015]; (5) *Jetzt, da ich aus Anlass seines 80. Geburtstages über ihn nachdenke, wird mir vollends klar, auf welch dünnem Seil er tanzte* [Die Zeit: 1.09.2011]. У 2 базових моделях – Праер – ... – N3fs та Праер – ... – N4ms – прийменниковий та іменниковий компоненти ЕС стоять у циркумпозиції, тобто обрамляють слово, відношення до якого виражає ЕС: *an ... Statt та um ... willen: Erstens: Wie kommt es, dass junge Leute um ihres Glaubens willen töten?* [Die Zeit: 20.01.2015].

В іспанській мові прийменники в обох ЕС прийменниково-іменникового походження стоять у постпозиції до іменникових компонентів: *gracias a, merced a*. У базовій моделі Nfpl – Праер, утвореній від ЕС *gracias a*, початковим компонентом є іменник жіночого роду у формі множини *gracias*, а компонентом розгортання – прийменник *a*: (6) *Según las fuentes consultadas, Gómez Bermúdez tendría posibilidades de adjudicarse una de ellas gracias a sus 25 años en ejercicio* [La Razon: 26.02.2012].

Моделі з віялоподібним розщепленням структури, побудовані на базі прийменникових ЕС, мають спільний початковий компонент і компоненти розщеплення структури з однаковими граматичними показниками. Загальна кількість ЕС, що утворюють моделі такого типу, в українській мові становить 120 одиниць (78,95%), у німецькій мові – 99 (62,26%), в іспанській – 19 одиниць (12,5%).

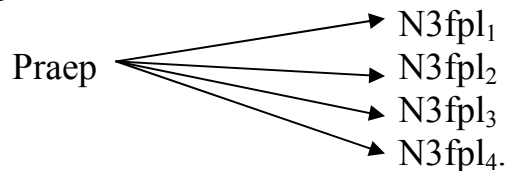
Так, на базі двокомпонентних прийменникових ЕС української мови побудовано 28 моделей з віялоподібним розщепленням на I кроці формування структури, на базі німецьких ЕС – 29, а на базі іспанських – 2 моделі.

В українській та німецькій мовах переважають моделі з віялоподібним розщепленням прийменниково-іменникового походження. Наприклад, у шестикомпонентній моделі з п'ятикомпонентним розщепленням української мови, побудованій на базі ЕС *на базі, на відстані, на грані, на основі, на підставі*,

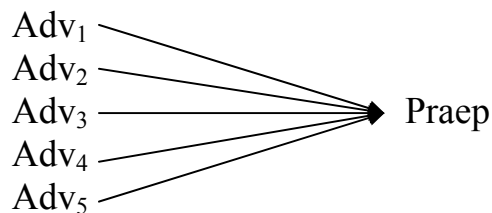
початковим компонентом є прийменник *на*, а компоненти розщеплення мають граматичні показники іменників жіночого роду у формі місцевого відмінка однини: (7) *Наприклад, спеціальним законом у США забороняється дискримінація **на основі** генетичної інформації про схильність до захворювань, проте довести, що комусь із учасників, чії гени свідчать про схильність до цукрового діабету, відмовили в страховці саме з цієї причини, буде досить складно* [Дзеркало тижня: 7.11.2008]; (8) *Втім, команда і так програла перший матч турніру "Сантосу", опинившись **на грані** вильоту за спортивним принципом* [Дзеркало тижня: 4.09.2014].

Так, у моделі з віялоподібним розщепленням прийменниково-іменникового походження з початковим *zu*, утвореної від німецьких ЕС *zu Ehren*, *zu Gunsten*, *zu Lasten*, *zu Ungunsten*,

2 ЕС мають паралельні орфографічні варіанти: *zu Gunsten/ zugunsten*, *zu Ungunsten/ zuungunsten*: (9) *Der Internationale Gerichtshof in Den Haag (IGH) hat im Grenzstreit zwischen Chile und Peru teilweise **zu Gunsten** Limas entschieden* [Die Zeit: 27.01.2014]; (10) *Die Drogeriekette dm hat eine Spendenaktion **zugunsten** einer kurdischen Gemeinde wegen Gewaltandrohungen abgesagt* [Die Zeit: 13.10.2015]; (11) *Eine Aussage wie "Paris Hilton ist dumm wie Brot" wäre nicht nur eine gemeine Beleidigung, sondern ginge obendrein **zu Ungunsten** der deutschen Bäckerszunft, die zu Recht herzbitterlich in Tränen ausbräche* [Die Zeit: 22.01.2015]; (12) *Die bisher nur bei einem späteren eindeutigen Geständnis mögliche Wiederaufnahme des Strafverfahrens **zuungunsten** eines Freigesprochenen soll ausgeweitet werden* [Die Zeit: 2.03.2009].

Продуктивним є шлях поповнення прийменникових класів за рахунок ЕС із загальною схемою Adv – Praep. Так, прийменникові ЕС обох моделей з віялоподібним розщепленням іспанської мови мають прислівниково-прийменникове походження. Наприклад, у шестикомпонентній моделі, побудованій на базі ЕС *concerniente a*, *conforme a*, *contrariamente a*, *debido a*, *junto a*,

початковими компонентами є 5 прислівників, а компонентом згортання – прийменник *a*: (13) *Para Morata la actitud de la comunidad musulmana fue de «total colaboración», y criticó que «ninguna autoridad **concerniente a** este asunto nos ha*

llamado para nada» [La Razon: 21.09.2010]; (14) *De ellos, 77.000 los pierden debido a la abstención* [La Razon: 17.08.2010].

В українській та німецькій мовах утворено по 3 прислівниково-прийменникові моделі. В українській та німецькій мовах переважають моделі з віялоподібним розщепленням, утворені на базі ЕС прийменниково-іменникового походження: 20 моделей в українській мові та 24 – у німецькій. Окрім цього, і в українській, і у німецькій мові представлені моделі двокомпонентних прийменникових ЕС дієприслівниково-прийменникового походження: 3 в українській та 1 в німецькій мові. В українській мові також побудовано 2 моделі прийменникових ЕС партикулярно-прийменникового походження, а в німецькій – одну сполучниково-іменникову модель.

З порівняння кількісних характеристик іменникових компонентів за граматичними показниками категорії роду випливає, що у складі проаналізованих моделей із віялоподібним розщепленням структури переважають іменникові компоненти з показниками жіночого та чоловічого роду. Аналізований матеріал засвідчив, що у прийменникові ЕС трансформуються лише сполучення прийменника з іменником на позначення неістоти.

Зі спостережень над двокомпонентними конструкціями випливає, що до класу прийменникових ЕС можуть переходити прийменниково-іменникові, прислівниково-прийменникові, прийменниково-займенникові, партикулярно-дієслівні, прислівниково-прийменникові, партикулярно-прийменникові, дієприслівниково-прийменникові та сполучниково-іменникові сполучення.

Деякі моделі відображають системність у творенні досліджуваних прийменникових ЕС, які вступають між собою у синонімічні та антонімічні відношення та формують окрему мікросистему, виявляючи внутрішньокласові парадигматичні зв'язки. Наприклад, у п'ятнадцятикомпонентній моделі, побудованій на базі іспанських прийменникових ЕС прислівниково-прийменникового походження *acerca de, además de, alrededor de, antes de, aparte de, cerca de, debajo de, delante de, dentro de, después de, detrás de, encima de, fuera de, lejos de*, початкові компоненти репрезентовані 14 прислівниками, а компонент згортання – прийменником *de*. ЕС цієї моделі утворюють між собою 5 антонімічних пар: *delante de – detrás de, fuera de – dentro de, encima de – debajo de, lejos de – cerca de, antes de – después de*. Відповідниками цих пар іспанських прийменникових ЕС в українській мові є переважно лексикалізовані прийменники, а також прийменникові ЕС *перед – за, поза – всередині, над – під, далеко від – близько від, до – після*, відповідно.

У третьому розділі «Структурні особливості мультикомпонентних прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах» змодельовано та проаналізовано структуру прийменникових ЕС української, німецької та іспанської мов, які складаються з трьох і більше компонентів; побудовано та описано моделі з ланцюговим розгортанням структури та моделі комбінованого типу, утворені на базі мультикомпонентних прийменникових ЕС української, німецької та іспанської мов. Досліджено частотність окремих структурних особливостей прийменникових еквівалентів слова зазначених моделей

у трьох досліджуваних мовах, здійснено аналіз за кількісними та якісними показниками.

Мультикомпонентні прийменникові ЕС, як і двокомпонентні одиниці, до тієї чи іншої міри зазнають дії генералізації, тобто розширення меж контекстів, у яких вони вживаються, зсуву від конкретного до абстрактного: укр. *на шляху (шляхах) до, на чолі з*, нім. *in Bezug auf, mit Rücksicht auf*, ісп. *con vistas a, en aras de*. Унаслідок реінтерпретації їх вживання поширюється на суміжні контексти.

Мультикомпонентні прийменникові ЕС складаються з трьох і більше компонентів і співвідносяться за своїми семантичними, граматичними та функційними властивостями із ціліснооформленими прийменниками. В українській мові виявлено 15 таких одиниць (9,87%), у німецькій мові – 43 (27,04%), в іспанській мові – 130 (85,53%). Спільність на рівні форми вираження мультикомпонентних прийменникових ЕС дозволила упорядкувати їх у моделі з ланцюговим розгортанням структури та моделі комбінованого типу (з поєднанням віялоподібного розщеплення та згортання та ланцюгового розгортання структури).

Переважає більшість мультикомпонентних ЕС у досліджуваних мовах є трикомпонентними конструкціями. Чотирикомпонентних ЕС виявлено лише 2 (по одному в німецькій та іспанській мовах).

До складу моделей із ланцюговим, або послідовним, розгортанням структури входять більше, ніж два компоненти, що поєднуються між собою за допомогою синтагматичних зв'язків. Моделі цього типу побудовано у досліджуваному матеріалі на базі одиниць усіх трьох мов. У них кожен наступний компонент приєднується до попереднього за допомогою другого чи третього кроків формування структури. Наприклад, модель *Праер → N4ms → Праер*, утворена від прийменникового ЕС *в обмін на*, де до початкового компонента *в* приєднується за допомогою I кроку формування структури компонент *обмін*, що, у свою чергу, на II кроці формування структури ЕС поєднується з компонентом розгортання *на*. Таке розгортання моделі відображає два різновиди синтагматичного зв'язку у складі цього прийменникового ЕС. Матеріал засвідчує різноманітність компонентів моделей з ланцюговим розгортанням структури з погляду граматичної належності їхніх компонентів.

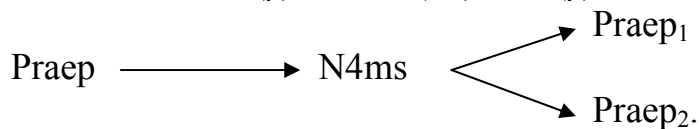
3-поміж моделей із послідовним розгортанням структури домінують структури із загальною схемою *Праер – N – Праер*. В українській мові прийменникові ЕС, що входять до складу моделей із послідовним розгортанням структури, найчастіше утворюють прийменниково-іменниково-прийменникові сполучення з іменниками у формі місцевого відмінка (8 із 13 ЕС): *в (у) зв'язку з (зі), в (у) порівнянні з (зі), на чолі з, в (у) напрямі (напрямку) до, в (у) противенстві до, у відповідності до, на шляху (шляхах) до, в (у) залежності від*: (15) *17 листопада повідомлялося, що коаліція **на чолі з США** знищила авіаударами 116 бензовозів ІД* [Дзеркало тижня: 1.12.2015]; (16) *Проте він зазначив, що перешкодою **на шляху до** зростання є Державна фіскальна служба і весь силовий блок: прокуратура, суди, СБУ* [Дзеркало тижня: 12.12.2015]. У німецькій мові прийменникові ЕС, що входять до складу моделей із ланцюговим розгортанням структури, найчастіше утворюють прийменниково-іменниково-прийменникові сполучення з іменниками у формі

давального відмінка (8 з 14 ЕС): *mit Rücksicht auf, im Verhältnis zu, im Austausch gegen, auf dem Wege zu, zum Unterschied von, unter Hinweis auf, in Hinsicht auf*: (17) *Der **im Austausch gegen** fünf Taliban in Afghanistan befreite US-Soldat Bowe Bergdahl kommt als Deserteur vor ein Militärgericht* [Die Zeit: 15.12.2015]; (18) *Die Schweizer Behörden machten am Samstag **unter Hinweis auf** das laufende Verfahren keine Angaben zu dem Fall* [Die Zeit: 23.05.2015]. Більшість іменникових компонентів прийменникових ЕС, на базі яких утворені моделі з послідовним розгортанням структури, має граматичні показники однини. Так, у 7 моделях із ланцюговим розгортанням структури, утворених від іспанських прийменникових ЕС, іменникові компоненти мають граматичні показники однини (*con referencia a, de acuerdo con, de parte de, por respeto a, so pretexto de, como consecuencia de, como resultado de*), а у 5 – множини (*a ambos lados de, a expensas de, con vistas a, en aras de, en terminos de*): (19) *Sin embargo, en un mercado que no crece, o lo hacemuypoco, ésta tiene que aumentar su cuota de mercado **a expensas de** sus competidores* [La Razon: 16.11.2014]; (20) *Esta situación de crecimiento e inversión sin control nos está dejando un panorama peligroso **en términos de** sobreoferta de clubes en algunas zonas de Madrid que NO ayuda al pádel en absoluto* [La Razon: 30.12.2015].

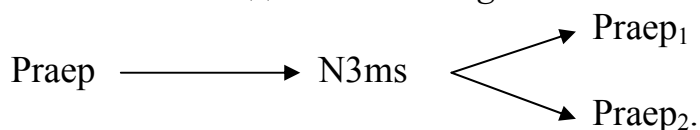
Моделі комбінованого типу мультикомпонентних прийменникових ЕС демонструють поєднання віялоподібного розщеплення та згортання та ланцюгового розгортання структури, які здатні формувати одиниці, що мають у своєму складі три та більше компонентів. Компоненти розщеплення у моделях такого типу репрезентовані елементами із тотожними граматичними показниками. Цей клас моделей демонструє комбінацію синтагматичних та парадигматичних внутрішньомовних зв'язків між прийменниковими ЕС.

У трьох досліджуваних мовах зафіксовано 144 трикомпонентних ЕС, на базі яких побудовано моделі комбінованого типу (2 ЕС в українській мові, 29 – у німецькій та 113 – в іспанській мові). Загальна кількість моделей комбінованого типу становить 1 в українській мові, 9 у німецькій мові, 19 в іспанській мові.

В утворенні моделей комбінованого типу найпродуктивнішими є трикомпонентні ЕС із загальною схемою Праер – N – Праер. В українській мові виявлено лише два прийменникові ЕС, на базі яких побудовано одну модель з комбінацією ланцюгового розгортання та віялоподібного розщеплення, одна з яких утворена від одиниць *в (у) бік від (од)* та *в (у) бік до*:

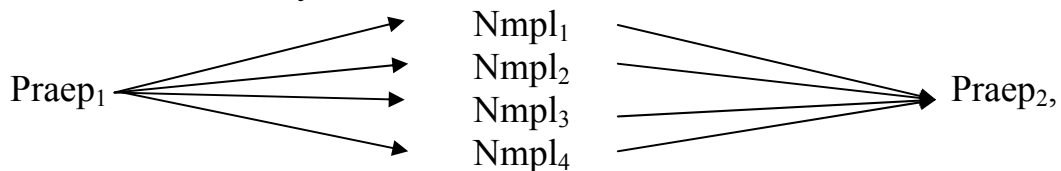
За принципом упорядкування попередньої утворена модель комбінованого типу на базі німецьких прийменникових ЕС прийменниково-іменниково-прийменникового походження *im Vergleich mit* та *im Vergleich zu*:

Окрім цього, в німецькій мові зафіксовано два сполучниково-іменниково-прийменникові ЕС, на базі яких побудовано одну чотирикомпонентну модель з

комбінацією віялоподібного розщеплення і згортання. Хоча, як засвідчує матеріал, сполучники не є продуктивними компонентами прийменникових ЕС, у зазначених синтаксичних об'єднаннях вони функціонують досить активно. На базі іспанських прийменникових ЕС також побудовано по одній прийменниково-прислівниково-прийменниковій, прийменниково-прикметниково-прийменниковій та прийменниково-дієслівно-прийменниковій моделі комбінованого типу.

У порівнянні з двома іншими мовами, моделі комбінованого типу іспанської мови є потужнішими, тобто мають більшу кількість компонентів. Це пояснюється тим, що у зв'язку з відсутністю у цій мові граматичної категорії відмінка, при побудові моделей враховувалися лише два показники – роду та числа, тоді як при побудові моделей прийменникових ЕС української та німецької мов враховувалися три показники – роду, числа та відмінка. До того ж, в іспанській мові, на відміну від української та німецької мов, немає середнього роду. Зменшення кількості підкатегорій, за якими розподілялися компоненти ЕС при побудові моделей, спричинилося до збільшення кількості компонентів окремих моделей в іспанській мові, у протилежності до української та німецької мов. Так, шестикомпонентна модель комбінованого типу іспанської мови

побудована на базі ЕС *a comienzos de, a efectos de, a finales de, a principios de*, іменникові компоненти яких марковані показниками чоловічого роду множини: (21) *Según avanzó Florentino Pérez a comienzos de año, ACS se sentiría cómoda elevando "tranquilamente" su participación en Hochtief hasta situarla en el entorno del 70-75 %* [La Razon: 13.10.2015]; (22) *El productor automovilístico alemán Opel cerrará a finales de año la fábrica belga de Amberes al no haber encontrado un inversor que presente un plan de viabilidad* [La Razon: 19.10.2010].

Отже, прийменникові ЕС на рівні форми вираження демонструють тісні системні зв'язки. Підтвердженням тому слугують виявлені схеми творення досліджуваних одиниць у цих віддаленоспоріднених мовах. Побудовані моделі відображають як синтагматичні, так і парадигматичні відношення.

ВИСНОВКИ

Проблема перехідності лінгвістичних явищ як вияву мовної динаміки на синхронічному зрізі все частіше потрапляє у фокус уваги сучасних мовознавців. Функціонування прийменникових ЕС як одиниць проміжного рівня мовної системи є одним із прикладів такої мовної динаміки. Огляд наукових праць, присвячених вивченню прийменникових ЕС, засвідчує різноманітність підходів до їх трактування та класифікації. З огляду на нарізнооформленість компонентів і єдність значення зазначені структури іноді зараховують до фразеологізмів. Але те, що вони вживаються в мовленні як семантична цілісність, зазвичай мають один словесний наголос, незмінну форму й утворюються за певними моделями, дає підстави

стверджувати, що за своїми семантичними та структурними ознаками аналізовані структури ближчі до слів.

Теоретичні напрацювання у галузі ЕС відкривають широкі перспективи для подальших інтегральних студій із залученням фактів різноструктурних мов, що належать до різних груп індоєвропейської сім'ї. Це дасть змогу встановити закономірності творення цих одиниць і отримати найбільш точні результати.

Українські, німецькі та іспанські прийменникові ЕС є одиницями проміжних рівнів мовної системи і перебувають на периферії прийменникових класів відповідних мов, ядро яких утворюють ціліснооформлені прийменники. За рахунок переходу вільних прийменникових сполучень у сферу функціонування прийменників відбувається розширення меж цього частиномовного класу, що забезпечує його відкритість. Регулярне поповнення зазначеної категорії є свідченням її динаміки, тому інвентар прийменникових еквівалентів слова української, німецької та іспанської мов може бути доповнений.

Перехід вільних сполучень до сфери функціонування прийменника у досліджуваних мовах демонструє взаємодію і взаємозв'язок морфології, лексикології і синтаксису. Оскільки між вільними конструкціями і прийменниковими ЕС немає чіткої межі, це явище є градуальним, тому до нього доцільно застосовувати процесуальний підхід, зокрема розглядати крізь призму теорії граматикалізації, в основі якої лежить уявлення про градуальний характер лінгвістичних категорій і нечітку межу між граматичним і неграматичним. Одиниці, які зазнають дії препозиціоналізації, мають різний ступінь синтаксичної подільності, утворюючи континуум, так звану шкалу граматикалізації, на якій на одному полюсі перебувають вільні конструкції, а інший екстремум репрезентують первинні прийменники.

Спостереження за моделями як зразками творення прийменникових одиниць імплікує істотну подібність зазначених одиниць у індоєвропейських мовах трьох різних груп. Насамперед це виявляється у схожості способів синтагматичного упорядкування ЕС, у яких початковими компонентами здебільшого стають прийменники. Моделі ЕС побудовано на основі спільних лексико-граматичних параметрів їхніх компонентів з урахуванням такої властивості мовного знака як лінійність, тобто його синтагматичного розгортання. В одну модель об'єднуються структури зі спільним початковим компонентом та спільними граматичними параметрами компонентів розгортання.

Українські, німецькі й іспанські прийменникові ЕС упорядковано у базові моделі, моделі з віялоподібним розщепленням структури, моделі з ланцюговим розгортанням структури та моделі комбінованого типу з поєднанням віялоподібного розщеплення та ланцюгового розгортання структури. Базові моделі мають найпростішу структуру, проте саме вони відображають перспективні ознаки форми вираження і організації сполучень для препозиціоналізаційних процесів. Спостереження за одиницями з ланцюговим розгортанням структури радше свідчать про здатність потрапляти у прийменниковий клас елементів будь-якої граматичної належності, аніж про можливість виводити щодо цього певні закономірності. Майже всі ЕС з таким упорядкуванням творяться за окремими схемами, складниками

структур стають компоненти практично усіх частин мови, утворюючи між собою значну кількість комбінацій. Творення від ЕС моделей з віялоподібним розщепленням репрезентує внутрішньокласові парадигматичні зв'язки між досліджуваними одиницями, їхній системний характер. Таке упорядкування емпіричного матеріалу сприяло з'ясуванню суті структур, трансформованих у системах віддаленоспоріднених індоєвропейських мов до прийменникового класу. Отже, найпродуктивнішими структурними схемами утворення прийменникових ЕС є *Praep – N*, *Praep – N – Praep* і *Adv – Praep*.

Набуття прийменниковими ЕС статусу лексичної одиниці стримується низкою чинників. Одним із них є варіативність складників ЕС, яка нагадує про їхнє походження і стримує відрив від граматичних, здебільшого іменникових категорій. В усіх трьох мовах виявлено прийменникові ЕС, що мають варіантні утворення. Залежно від характеру модифікацій форми вираження ЕС, фіксуються фонетичні, словотвірні та морфологічні варіанти. У німецькій та іспанській мовах також спостерігається варіативність у вживанні у складі прийменникових ЕС артикля. Регулярність щодо його елізії у досліджуваних одиницях, як правило, є свідченням препозиціоналізації вищого ступеня, тобто наближеності сполучення до ядра прийменникового класу. Ще одним фактором, який стримує остаточний перехід до прийменникового класу, є тісні парадигматичні зв'язки ЕС з омонімічними вільними сполученнями, що також слугує нагадуванням їхнього колишнього статусу самостійних лексичних одиниць. Дія цих чинників свідчить про неусталеність форми вираження та коливання у мовній системі.

Прийменникові ЕС в українській, німецькій та іспанській мовах відзначаються здатністю вступати у парадигматичні відношення як між собою, так і з вільними сполученнями. Часто антонімічні пари прийменникових ЕС однієї мови мають міжмовні відповідники у двох інших досліджуваних мовах, що також вступають між собою в антонімічні зв'язки. Про цілісність значення прийменникових ЕС свідчать їхні синонімічні відношення із первинними прийменниками, тобто можливість заміни прийменникової конструкції лексикалізованим прийменником без модифікації значення. Окрім цього, у досліджуваних мовах простежується омонімія багатьох прийменникових ЕС із вільними сполученнями слів, що не виконують прийменникової функції. Парадигматичні відношення пронизують увесь мовний устрій. Явища омонімії, синонімії та антонімії прийменникових ЕС відображають системну взаємодію цих одиниць у досліджуваних мовах.

Аналіз контекстів, у яких функціонують прийменникові ЕС у публіцистичному дискурсі, дозволяє зробити висновки про зменшення ступеня їхньої синтаксичної зв'язності, генералізацію (екстенсію), тобто зсув від конкретного до абстрактного, тяжіння прийменникових ЕС до побудови за аналогією, а також морфологічну редукцію.

Застосована у дисертації методика аналізу структури прийменникових еквівалентів слова може бути використана у подальших дослідженнях одиниць проміжних рівнів, зокрема еквівалентів слова, в інших близько- та віддаленоспоріднених мовах як на синхронічному, так і на діахронічному рівні, що відкриває широкі перспективи виявлення законів мовної еволюції та міжмовних

універсалий. Це слугуватиме шляхом до розв'язання питань, пов'язаних із пізнанням дії мовного механізму.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пособчук О. О. Багатокомпонентні моделі прийменникових еквівалентів слова української, німецької та іспанської мов з послідовним розгортанням структури / О. О. Пособчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – Вип. 9. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – С. 145–149.
2. Пособчук О. О. Граматикалізаційні процеси у розвитку прийменникової системи української мови / О. О. Пособчук // Мови і культури : між Сходом і Заходом (Пам'яті Омеляна Пріцака). – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – С. 210–219.
3. Пособчук О. О. Двокомпонентні прийменникові еквіваленти слова в українській, німецькій та іспанській мовах / О. О. Пособчук // Мова і соціум : етнокультурний аспект : матеріали IV Міжнародної наукової конференції молодих учених (м. Бердянськ, 19–20 вересня 2014 р.): [збірник тез] / [гол. ред. О. П. Колінько]. – Бердянськ : БДПУ, 2014. – С. 51–53.
4. Пособчук О. О. Двокомпонентні прийменникові еквіваленти слова прийменниково-іменникового походження в українській, німецькій та іспанській мовах / О. О. Пособчук // Теоретична і дидактична філологія. – 2014. – Вип. 18. – С. 235–240.
5. Пособчук О. О. Зіставний аналіз прийменникових еквівалентів слова української та німецької мов / О. О. Пособчук // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки. – 2013. – Кн. 4. – С. 278–283.
6. Пособчук О. О. Особливості перекладу українських прийменникових еквівалентів слова на німецьку мову / О. О. Пособчук // Слов'янський збірник. – Вип. 18. – Чернівці : Букрек, 2014. – С. 367–376.
7. Пособчук О. О. Препозиціоналізація в іспанській мові / О. О. Пособчук // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Кн. 1. – С. 58–61.
8. Пособчук О. О. Препозиціоналізація у німецькій мові / О. О. Пособчук // Магістеріум. Мовознавчі студії. – Вип. 50. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2013. – С. 68–73.
9. Пособчук О. О. Прийменники vs. прийменникові еквіваленти слова іспанської мови / О. О. Пособчук // MegaLing'2013. Горизонти прикладної лінгвістики та лінгвістичних технологій. Тези доповідей міжнародної наукової конференції (19–22 листопада 2013 р.). – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://megaling.ulif.org.ua/tezi-2013-rik/posobchuk-oksana-oleksandrivna-priymenniki-vs-priymennikov-i-ekvivalenti-slova-ispanskoyi-movi.html/> – Назва з екрану.
10. Пособчук О. О. Прийменникові еквіваленти слова прислівниково-прийменникового походження в українській, німецькій та іспанській мовах / О. О. Пособчук // Дослідження і викладання іноземних мов у глобалізованому економічному просторі. Збірник матеріалів і тез першої міжнародної конференції

«Дослідження і викладання іноземних мов у глобалізованому економічному просторі» (присвячується 180-річчю Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 11 вересня 2014). – К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. – С. 58–62.

11. Пособчук О. О. Статус прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах / О. О. Пособчук // Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 22–23 серпня 2014 р. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2014. – С. 39–42.

12. Posobchuk O. O. Ambiguity of Prepositional Equivalents of Word / O. O. Posobchuk // Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень : Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 12–13 вересня 2014 року. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2014. – С. 42–45.

13. Posobchuk O. O. Basismodelle der präpositionalen Wortäquivalente im Ukrainischen, Deutschen und Spanischen / O. O. Posobchuk // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – Vienna : “East West” Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2014. – No. 7–8. – P. 228–230.

14. Posobchuk O. O. Harmonization of linguistic terminology: prepositional equivalents of the word / O. O. Posobchuk // Марістеріум. Мовознавчі студії. – Вип. 57. – К. : ВПЦ НАУКМА, 2014. – С. 84–88.

АНОТАЦІЯ

Пособчук О. О. Структурні особливості прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Київський університет імені Бориса Грінченка Міністерства освіти і науки України, Київ, 2016.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню структурних особливостей прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах. У межах наукової розвідки виокремлено реєстр досліджуваних одиниць, на основі якого укладено додаток у формі німецько-українського й іспансько-українського словника прийменникових еквівалентів слова. Здійснено багатоаспектний аналіз форми вираження прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах як одиниць проміжного рівня мовної системи. Розглянуто різні типи зв'язків між досліджуваними мовними одиницями, побудовано моделі їх реалізації. Визначено принципи утворення прийменникових еквівалентів слова у зазначених мовах. Здійснено класифікацію прийменникових еквівалентів слова в українській, німецькій та іспанській мовах на основі їхніх структурних характеристик. Встановлено закономірності поповнення прийменникових систем української, німецької та іспанської мов за рахунок прийменникових еквівалентів слова.

Ключові слова: еквівалент слова, применниковий еквівалент слова, проміжний рівень мовної системи, мовна динаміка, модель, граматикалізація, препозиціоналізація, лексикалізація.

АННОТАЦИЯ

Пособчук О. А. Структурные особенности предложных эквивалентов слова в украинском, немецком и испанском языках. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Киевский университет имени Бориса Гринченко Министерства образования и науки Украины, Киев, 2016.

Диссертационное исследование посвящено изучению структурных особенностей предложных эквивалентов слова в украинском, немецком и испанском языках. В рамках исследования сформирован реестр исследуемых единиц, на основании которого составлено приложение в форме немецко-украинского и испанско-украинского словаря предложных эквивалентов слова. Проведен многоаспектный анализ формы выражения предложных эквивалентов слова в украинском, немецком и испанском языках в качестве единиц промежуточного уровня языковой системы. Рассмотрены разные типы связей между исследуемыми языковыми единицами, построены модели их реализации. Определены принципы образования предложных эквивалентов слова в украинском, немецком и испанском языках. Осуществлена классификация предложных эквивалентов слова на основании их структурных характеристик. Установлены закономерности пополнения предложных систем украинского, немецкого и испанского языков за счет предложных эквивалентов слова.

Ключевые слова: эквивалент слова, предложный эквивалент слова, промежуточный уровень языковой системы, языковая динамика, модель, граматикализация, препозиционализация, лексикализация.

ABSTRACT

Posobchuk O. O. Structural Peculiarities of Prepositional Word Equivalents in Ukrainian, German and Spanish. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – Borys Grinchenko Kyiv University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis focuses on a research of structural peculiarities of Ukrainian, German and Spanish prepositional word equivalents which are a group of interlevel language units with prepositional function. In General Linguistics, facts of a single language are hardly a representative phenomenon. Therefore, the study insists on the necessity of examining interlevel language units as a complex problem in a group of remotely related languages.

The study is an attempt at application of the grammaticalization theory to the prepositional word equivalents. Although research on grammaticalization of various language phenomena is burgeoning, Ukrainian, German and Spanish prepositional word equivalents have not been systematically studied yet. As a first step to filling this gap, the thesis provides a comprehensive examination of the structure of the aforesaid units. The

study points to high explanatory value of theoretical frameworks, grammaticalization theory in particular, that examine, among other language phenomena, the concept of gradience.

The thesis provides a multi-aspect analysis of expression form of Ukrainian, German and Spanish prepositional word equivalents, draws up an inventory thereof, and outlines models of realization of the prepositional word equivalents. Additionally, it determines principles of their formation, classifies the units in question, and establishes patterns of development of Ukrainian, German and Spanish prepositional systems.

The findings indicate that prepositional word equivalents are one of the largest groups of word equivalents as their number amounts to 152 units in Ukrainian, 159 in German and 152 in Spanish. Prepositionalization of free word phrases in the analyzed languages demonstrates interconnection between morphology and syntax. The process approach allows to determine which units show a higher degree of grammaticalization, thus being closer to the core of preposition class on an imaginable scale, and which ones are less prepositionalized and remain at the other extreme of the spectrum, i.e. they tend to free syntagmas.

Given the importance of unifying linguistic terminology, the research highlights the imperative to strive toward greater conceptual clarity on the notion of prepositional word equivalent in world languages. Therefore, the study proposes to define a prepositional word equivalent as a lexical and grammatical unit with two or more components that semantically, grammatically and functionally correlate to a lexical preposition.

The research is in line with tenets of the methodology of modeling proposed by A. Luchyk. When modelling the structure of prepositional word equivalents, four patterns were suggested: basic models, models with a consecutive stringing of components, models with a fan-shaped structure splitting and combined-type models that combine consecutive stringing of components and fan-shaped structure splitting. The possibility of building models of the prepositional word equivalents in the analyzed languages is indicative of their inner organization and systematic nature.

The evidence shows that in the three languages two- and three-component prepositional word equivalents dominate. The majority of Ukrainian and German prepositional word equivalents consist of two components while in Spanish three-component constructions prevail. This difference could be explained by peculiarities of Spanish noun grammatical categories, loss of morphological noun case and analytic case marking by means of prepositions in particular.

The Appendix contains a German-Ukrainian and Spanish-Ukrainian dictionary of word equivalents, which could contribute to lexicographic studies of interlevel language phenomena.

The paper takes stock of various types of connections between the language units in question and points to open issues and desiderata for future research in this area. For further investigation, it seems reasonable to look at other groups of interlevel units of world languages, which will cast light on channels of language system change.

Key words: word equivalent, prepositional word equivalent, interlevel of language system, language dynamics, model, grammaticalization, prepositionalization, lexicalization.